

EDUCATIEF PAKKET

BEZOEK AAN DE FRANS MILITAIRE
BEGRAAFPLAATS SAINT-CHARLES-DE-POTYZE

Klasbezoek aan de Franse begraafplaats Saint-Charles-de-Potyze: een handleiding

Algemeen

Saint-Charles-de-Potyze is de belangrijkste Franse militaire begraafplaats in België. De begraafplaats is genoemd naar een hulppost aan de wijk de Potyze die tijdens de Eerste Slag bij Ieper (oktober - november 1914) in de nabijgelegen Sint-Karelschool gevestigd was. Er waren veel doden en die werden op deze begraafplaats begraven. Vanaf april 1915 verlieten de Franse troepen de sector Ieper - Zonnebeke en even later bevond de begraafplaats zich in de vuurlijn. Eén na één verdwenen alle graven, totdat er eind 1917 amper nog een spoor van te zien was. Vanaf 1919 werd de begraafplaats opnieuw in orde gebracht en werden vele geïsoleerde graven uit de omtrek erbij geplaatst.

Op 31 juli 1920 kwam het recht op restitutie en aan transfer van lichamen (deze wet wordt in 1921 ook in België aangenomen). Na 1924 volgde een verder uitbouw van de begraafplaats met de niet gerestitueerde lichamen- en als eeuwig aandenken aan de Franse aanwezigheid in de buurt van Ieper.

Nota: De Fransen gingen tijdens de oorlog 'anders' om met hun doden dan de Britten. Pas vanaf 29 december 1915 kwam er een wet op 'het individuele en eeuwige graf'. Daarvoor werden de doden in massagraven, "Fosse Commune", begraven. Dit waren gemeenschappelijke graven van maximaal 100 personen. Officieren kregen aparte graven. Dit alles gebeurde na de veldslag meestal soms weken, maanden ver. Deze praktijk dateert nog van de oorlog van 1870. Tijdens de Eerste Wereldoorlog begonnen soldaten zelf aparte graven aan te leggen en apart te versieren. Daarnaast ontstaan er kleine begraafplaatsen bij de hulpposten (zoals op deze begraafplaats) die relatief dicht bij het front liggen. Ook op die plaatsen vind je meer en meer individuele graven, omdat ze apart aankomen en sterven. De meeste grafstenen zijn eenvoudige kruisen uit witte kunststof. Moslims en joden hebben een eigen model van grafsteen. Momenteel zouden er op 'St-Charles de Potyze' 4209 Fransen begraven liggen,

waarvan er 762 niet geïdentificeerd konden worden. In het massagraf zouden er ondertussen 616 onbekenden begraven liggen, 7 meer dan vermeld wordt op de gedenkplaten. De meeste militairen stierven in de winter van 1914 en hun graven werden aan de Potyze geheergruopeerd na de oorlog. De moderne calvarie aan de ingang werd in 1968 opgesteld en is van de hand van de Franse kunstenaar Jean Freour. Ze verwijst naar de vele Bretoenen die in de regio rond Ieper zijn gevallen.

De begraafplaats is onderverdeeld in 4 blokken. Er zijn 26 rijen grafstenen en de eerste graven links en rechts van de centrale laan zijn meestal van officieren. Opvallend zijn de perfecte symmetrie en de rechte lijnen, alsof het militairen betreft die in het gelid staan. In tegenstelling tot de Britse begraafplaatsen is de begroeiing nogal schaars. Op enkele rozenstruiken na is er nauwelijks groen te zien. Er zijn op de begraafplaats 69 islamitische grafstenen en 2 joodse.

Op de grafstenen is een plaatje bevestigd met de volgende gegevens, indien beschikbaar : naam en voornamen, rang en eenheid, de formule “mort pour la France” en sterfdatum.

Islamitische graven

Er zijn 69 graven van moslims : Algerijnen, Marokkanen, Senegalezen en Tunesiërs. Hun grafsteen loopt uit op een spitse hoefijzerboog en draagt in die boog een halve maan (croissant), een vijfpuntige ster en een tekst in Arabisch schrift. De maansikkel staat symbool voor de islam. De vijfpuntige ster staat symbool voor de geloofsplichten van de moslim : de geloofsbelijdenis, het rituele gebed, de rituele aalmoezen, het vasten in de ramadan en de bedevaart naar Mekka.

De tekst bestaat uit twee regels ingegrifte lettertekens. Die worden van rechts naar links geschreven en gelezen. Een islamleerkracht duidde de afzonderlijke woorden aan : één op de eerste regel, twee op de tweede. Hij schreef fonetisch : “Hataa Qabroe Almarchoem” en vertaalde : “Dit is het graf van de dode”. Bij de moslims wordt het graf parallel aan de richting van Mekka gegraven. Hier liggen de moslimgraven gewoon in de rijen, en dus naar het zuidoosten gericht.

Het spreekt vanzelf dat de Fransen hun groot overzees koloniaal imperium ten volle wilden gebruiken bij de oorlogsvoering. Tijdens de Eerste Wereldoorlog hebben de Fransen 176.000 Algerijnen en 50.000 Tunesiërs ingezet. Op het West-Europese front hebben deze overzeese troepen 36.000 man verloren. Op Belgisch grondgebied kwamen meer dan 5000 Afrikanen in Franse dienst om. Ook de zoeaven behoorden tot de overzeese troepen. Dat waren Algerijnen van Europese afkomst (pieds-noirs).

De moslimgraven op de begraafplaats dragen de volgende afkortingen :

RZ	Régiment de Zouaves
RTA	Régiment de Tirailleurs Algériens
RTT	Régiment de Tirailleurs Tunésiens
RTS	Régiment de Tirailleurs Sénégalais
RMZT	Régiment Mixte de Zouaves et Tirailleurs
RMTA	Régiment de Marche de Tirailleurs Algériens
RMTT	Régiment de Marche de Tirailleurs Tunésiens
RTI	Régiment de Tirailleurs indigènes (= Marokkanen, wordt later Régiment de Tirailleurs Marocains)
RIMCM	Régiment d’Infanterie de Marche Coloniale du Maroc

Graag verwijzen we hierbij naar het educatief pakket ‘Een multiculturele oorlog’ dat hier dieper op ingaat. (zie p. XX)

De data

Belangrijk zijn ook de data waarop de militairen van overzeese troepen gesneuveld zijn. Op Saint-Charles-de-Potyze zijn die grosso modo in twee grote groepen onderverdeeld :

de militairen die omgekomen zijn in oktober - november 1914

De Eerste Slag bij Ieper. De oorlog is bijna drie maanden bezig en het front loopt vast in de buurt van Ieper. De Ieperboog (Ypres Salient – Saillant d'Ypres) ontstaat en de legers graven zich in. Na een maand hevige strijd om de stad Ieper stabiliseert het front zich. In deze periode zijn de loopgraven nog niet zo uitgewerkt. Ze worden nog beschouwd als 'erg voorlopig'.

de militairen die omgekomen zijn in april - mei 1915

De Tweede Slag bij Ieper. Deze slag begint op 22 april 1915 met de eerste gasaanval in de geschiedenis, door de Duitse troepen ten noorden van Ieper gelanceerd en onder meer gericht tegen Franse koloniale troepen. Militairen, gesneuveld op 22 of 23 april 1915, zijn wellicht het slachtoffer van het gas geworden. In de daaropvolgende dagen voerden de geallieerden (Belgen, Fransen, Noord-Afrikanen, Indiërs, Britten en Canadezen) verschillende tegenaanvallen uit. Na april 1915 verlieten de Fransen (en dus ook hun koloniale troepen) de streek rond Ieper.

Er zijn ook nog enkele moslimgraven uit

september 1914. Het begin van de oorlog is nog een bewegingsoorlog. Het gaat dus vermoedelijk om soldaten die meer naar het binnenland toe omkwamen.

de winter van 1914-1915. De Franse troepen bezetten het grootste deel van de geallieerde loopgraven in de Ieper Salient. Het is een harde winter met veel regen en sneeuw. Er is onvoldoende warme kledij en de bevoorrading verloopt erg moeizaam. Het moet - zeker voor de Noord-Afrikanen - een hel geweest zijn.

september 1915 en februari-maart 1916. Dit is merkwaardig omdat er in die periode nagenoeg geen Franse troepen bij Ieper gelegerd waren.

één moslimgraf dateert uit *mei 1919*, dus na het einde van de oorlog. Het is mogelijk dat die man stierf aan zijn verwondingen opgelopen tijdens de oorlog, aan de Spaanse griep (epidemie van 1918-1919), of aan de gevolgen van een ontploffing bij het opruimen van munitie.

Drie opmerkelijke grafstenen

Op de begraafplaats staan er twee vlaggenmasten. Komende van de ingangspoort vindt de bezoeker even voorbij de linkse vlaggenmast als eerste graf van een rij het graf van Ali ben Mohamed ben Said. Hij was luitenant bij het 4e RTT (Régiment de Tirailleurs Tunésiens). Ali ben Mohamed ben Said sneuvelde op 27 april 1915. Het graf van de Tunesische luitenant bevindt zich aan de centrale laan. Het is opvallend dat de officieren op deze begraafplaats begraven werden aan de middenlaan die naar het massagraf leidt.

27 april 1915 volgt kort op de eerste Duitse gasaanval van 22 april 1915. Op die dag kwamen ook veel militairen uit de Franse koloniale troepen om. Op 27 april was er een geallieerde tegen-aanval waaraan Marokkanen, Tunesiërs, Algerijnen, Fransen, Indiërs, Canadezen en Britten deelnamen. Die vond plaats op ongeveer twee kilometer ten noorden van de begraafplaats Saint-Charles-de-Potyze. Tijdens deze aanval openden de Duitse troepen de gasflessen nogmaals. De Franse overzeese troepen werden hierbij door het gas getroffen.

In het rechterblok, tegen het massagraf, bevindt zich de joodse grafsteen van Léon Félix Lévy. Deze man was kapitein van het 1er Régiment d'Infanterie de Marche Coloniale du Maroc. Als Algerijnse jood was hij dus bevelhebber over een Marokkaanse eenheid, die vanzelfsprekend overwegend uit moslims bestond. Ook hij stierf tijdens de Tweede Slag bij Ieper, op 30 april 1915.

Eveneens in het rechterblok, als laatste in een rij, bevindt zich het graf van François Metzinger (graf nummer 2562 bis). Deze soldaat die behoorde tot het 3de Zeevliegenveld van de Armée d'Afrique, is pas op deze plek begraven op 5 oktober 1999. Op 2 juli 1998 werd zijn stoffelijk overschot, samen met die van drie andere Fransen, gevonden door amateur-archeologen in de buurt van Boezinge. François Metzinger was op die plek gesneuveld tussen 28 april en 24 mei 1915. Het kruisje vermeldt als overlijdensdatum 21 mei 1915, maar waarop dat gebaseerd is, valt niet te achterhalen. Het is uiterst zeldzaam dat stoffelijke overschotten na al die jaren geïdentificeerd worden. Afgaande op het identificatieplaatje dat op zijn lichaam gevonden is, behoorde soldaat Metzinger tot de klasse 1900 en was hij gelegerd in Constantine, in het noorden van Algerije.

Werkblad

Bezoek aan de Franse militaire begraafplaats St-Charles-de-Potyze

- 1 Hoe zou je de sfeer op deze Franse begraafplaats omschrijven. Kies uit de onderstaande lijst van adjectieven. Vul de lijst gerust aan indien nodig.

Aangenaam – fleurig – trots – vrolijk – aantrekkelijk – serene – benauwelijk – triestig – deprimerend – ontroerend – inspirerend – bedreigend – somber – duister – griezelig

- 2 In vergelijking met een Britse begraafplaats zijn er enkele duidelijke verschillen. Som deze verschillen op.

- 3 Hoeveel mensen liggen op deze begraafplaats begraven?

- 4 Op deze afbeeldingen zie je de fiche en het oorspronkelijke graf van Pierre Marcoux. Na de oorlog werd hij naar deze begraafplaats overgebracht. Zoek, aan de hand van het register, de huidige begraafplaats van Pierre Marcoux en noteer alle gegevens die je op z'n grafkruis terugvindt.

Fiche individuelle et familiale des militaires et marins dont l'acte de décès est connu. (Mort pour la France)

TABLEAU À REMPLIR PAR LE DÉPÔT OU LE QUARTIER. (Cette fiche est à verser par le dépôt ou le quartier.)

Nom: **MARCOUX**

Prénoms: *Pierre*

Grade: *capitaine 1er classe*

Régiment ou service auquel appartenait le défunt ou le service de destination: *Bataillon de marche*

N° Matricule: *25225*

Mort pour la France le: *26 octobre 1917*

à: *Marcken (Belgique)*

Cause de mort: *Blessé au combat*

Né le: *26 mai 1894*

à: *Marcelly-le-Grand, département Saône*

Département de naissance: *Saône*

Registre matricule n°: _____

par le Tableau de _____

avec un jugement intervenu le: *10 février 1918*

à: *Paris (12ème)*

Observations: _____

St. Charles-de-Potyze

17 avenue de la Paix

10000 Paris

France

- 5 *“Later, als alles zal voorbij zijn, zullen de Belgische en Franse vrouwen op de met frisse bloemen getooide grafstenen van hun gevallen mannen en zonen komen bidden; maar wie zal er wel ooit neerknielen bij het verlaten graf van Mohammed of van Ibrahim in Vlaamse aarde?”*

Uit: *Van een verloren zomer* (1917) Cyriel Buysse

Op deze begraafplaats liggen 69 moslims begraven...
Hoe herken je hun graven?

Sta even stil bij een moslimgraf en noteer alle gegevens.

Naast moslims liggen hier nog mannen met een andere geloofsovertuiging, welke?

- 6 Pas vanaf 29 december 1915 kwam er in Frankrijk een wet op het individuele en eeuwige graf. Daarvoor werden de doden meestal begraven in massagraven. Welke gevolgen had deze wet op de nabestaanden.
